

Everything for the 'Yah-Yah'

Jasper van Pelt

Inleiding

Ik was aangenaam verrast door de fijne bijdragen van Juan Carlos Lopez en Jan Kraak over 'Mutes and Holes' en 'Al Grey's Plunger Techniques' respectievelijk te vinden in DJM 194 en DJM 195. Beide artikelen gaan over dempers en het gebruik daarvan voor de koperen blaasinstrumenten. In onderstaand schrijven zal ik beiden en andere aspecten aanhalen, verbreden en verdiepen. Er is merkwaardig genoeg maar weinig aandacht voor het onderwerp dempers. Het gebruik van dempers is een wezenlijk onderdeel van de jazzevolutie doordat het creëren van 'nieuwe' geluiden een belangrijke invloed heeft gehad op het totale klankidoom en natuurlijk direct op instrumentalisten zoals blazers, als ook componisten. Zonder de gebruikers van dempers en daarmee uitvinders van deze specifieke geluiden zou de Jazz een stuk minder kleurrijk zijn! Dit artikel gaat met name over Trombonisten en Trombone Mutes en zal inzoomen op de meest befaamde trombonist in de jazzgeschiedenis die dempers gebruikte; Joe Nanton (1904-1946) The Master Of The Plunger.

Joe Nanton

Trombonisten en Mutes

We kunnen een hele lijst met Trombonisten maken en de dempers die ze gebruikten. Een aantal belangrijke op een rijtje.

Kid Ory - Cone Mute

Videovoorbeeld: I wish I could shimmy like my sister kate

http://www.dailymotion.com:80/visited/search/%22kid+ory%22/video/xnrkp_kid-ory-trombone

Trummy Young - Mica Mute

video: Someday http://www.youtube.com/watch?v=wD5rP_ru7hw&search=Jazz%20Louis%20Armstrong

Vic Dickenson - Soft Rubber Plunger

Video voorbeeld: Sweet Georgia Brown

http://www.dailymotion.com/relevance/search/vic%2Bdickenson/video/x16j8w_vic-dickenson-sweet-georgia-brown

Frog Joseph - Soft Rubber Plunger Video

voorbeeld: Bye and Bye

http://www.dailymotion.com/relevance/search/Dickie%2BWells/video/x155sp_blues-in-f-dicky-wells-1961

Booty Wood - Pixie Mute/Plunger –

videovoorbeeld Booty's Blues http://www.youtube.com/watch?v=Ct_tBKgQAxw

Honore Dutrey - Straight Mute

Audio Alligator Hop: <http://redhotjazz.com/kingocjb.html> klik op Alligator Hop

Dicky Wells - Pepperpot Mute

Video voorbeeld: Blues in F

http://www.dailymotion.com/relevance/search/Dickie%2BWells/video/x155sp_blues-in-f-dicky-wells-1961

Dicky Wells – Pepperpot Mute

Het zou te ver gaan om uitgebreid in te gaan op de keuze van een demper. Zonder twijfel experimenteerde iedere koperblazer uit deze lijst met dempers. Essentieel is dat een demper het geluid verandert en tegelijkertijd als zodanig de bespeler een herkenbaarheid c.q. Trademark bezorgt. Vooropgesteld dat men kan kiezen uit een arsenaal van verschillende dempers valt op dat bekende trombonisten één demper kozen, zich specialiseerden en vervolgens hiermee furore maakten. Ooit Dicky Wells gehoord met de Soft Plunger of Kid Ory met de Mica Mute of Jim Robinson met de Pepperpot of Trummy Young met de Wah-Wah? Zonder meer een uitzondering hierop is Tyree Glenn. Glenn speelde vibrafoon en manifesteerde zich vooral als een bekwaam All-Round trombonist en bespeelde i.t.t. collega trombonisten diverse dempers. Een videovoorbeeld van Tyree Glenn met een Bucket Mute in Jeepers Creepers is te zien bij

http://www.dailymotion.com/relevance/search/Tyree%2BGlenn/video/x15y59_jeepers-creepers-tyree-glen

Joe Oliver

Onder de koperblazers staat Joe ‘King’ Oliver bekend als degene die als één van de eerste serieus en vooral innoverend bezig was met het spelen met dempers zoals de Derby Mute, Plunger, Straight Mute en Piccolo Straight Mute. Vooral de laatste demper gebruikte hij vaak. Een beroemd voorbeeld hiervan is de foto van King Oliver Creole Jazz Band uit 1921, Vaudeville San Francisco, waarbij Oliver afgebeeld staat met de Piccolo Straight Mute van de Carman Company en Lil Hardin in het oor toeterde. Het kenmerk van de Piccolo Straight Mute is dat deze demper als het ware in de beker verdwijnt zodat de bespeler bijv. met de Plunger of zoals Oliver in dit voorbeeld met de hand, de klankkleur en volume kan veranderen.

King Oliver Creole Jazz Band 1921, Vaudeville San Francisco

Joe Nanton

Als er één trombonist is met een Trademark dan is het wel Nanton. Zijn Trademark is algemeen omschreven als de 'Yah Yah'. Een fascinerend geluid wat hij vooral produceerde in de Ellington band vanaf 1926 tot aan zijn vroege dood in 1946. Eén van de allermooiste voorbeelden van zijn Yah Yah geluid is te horen bij de Blanton-Webster-Ellington band waarbij Nanton het nummer Chloe (Song Of The Swamp) introduceert met uitsluitend de Yah Yah. <http://www.amazon.com/Blanton-Webster-Band-Duke-Ellington/dp/B000003EO4>

Joe "Tricky Sam" Nanton

In dezelfde periode van Joe Oliver kwam de 17 jarige Nanton in 1921 in New York in contact met trompettist Johnny Dunn. Dunn was in 1916 ontdekt door W.C. Handy in Memphis en werd na verhuizing snel beschouwd als 'The King Of New York's Jazz Trumpet Players'.

Johnny Dunn

Dezelfde Johnny Dunn maakte in de jaren 30 diverse tournees door Nederland. Bij Dunn zag Nanton destijds voor het eerst de Plunger en dacht dat het ook goed zou klinken bij een trombone. Tevens raakte Nanton geïnspireerd door en bevriend met de toen 22 jarige trombonist Charlie Irvis die vooral experimenteerde met allerlei dempers. Dit was nieuw want tot dan toe was de Trombone Straight Mute voor trombonisten de reguliere demper zoals ook op de foto van King Oliver te zien is, waarbij Honore Dutrey gebruikt maakt van de Trombone Straight Mute. Charlie Irvis zat in Washingtonians, een vroege band van Ellington en Nanton volgde hem op bij Ellington in juni 1926. Nanton had inmiddels ervaring op gedaan met dempers o.a. bij pianist Cliff Jackson en Earl Frazier's Harmony Five. Joe Nanton kreeg bij de Ellington band van de Alt Saxofonist Otto Hardwicke zijn bijnaam 'Tricky Sam' "because what someone else could do with two hands, "Tricky Sam" could do with one. "Anything to save himself trouble, he was tricky that way." (Hardwicke)

Al gauw ontstond er een hechte samenwerking met James 'Bubber' Miley, een jeugdvriend van Charlie Irvis en de trompettist die ook in de Washingtonians speelde en net als Nanton vooral met de Plunger experimenteerde.

James 'Bubber' Miley

Miley en Nanton ontwikkelde vooral samen en in co-operatie met Duke Ellington zelf, the 'Jungle' sound. Dit kenmerkt zich met name door 'dirty' growls en het gebruik van de Plunger, Derby Mute en andere dempers. Het daarin door Nanton gebruikte 'Yah Yah' geluid was vooral in zijn soli goed hoorbaar. De vraag is: Hoe komt Nanton aan het 'Yah Yah' geluid? Nanton is er zelf nooit erg open over geweest, ook niet naar zijn medemuzikanten. Hij beschouwde het als zijn geheim. Wellicht hierdoor is er ook relatief weinig officiële documentatie over dit onderwerp. Er is ook nooit meer iemand geweest die dit specifieke geluid op zijn niveau heeft kunnen evenaren. Het is wel duidelijk dat het 'Yah Yah' geluid te maken heeft met twee zaken t.w. equipment en technique.

Nanton's equipment

Trombone

Joe Nanton speelde in zijn topjaren op een Conn Trombone Model 24H Artist-Ballroom met 0.4844 boring meestal afgerond tot 0.485. Conn noemt dit zelf een Medium Bore van 2 ½., omdat men destijds ook kleinere boringen produceerde. Tegenwoordig is 0.485 bij benadering de kleinst verkrijgbare boring en noemt men het Small Bore. Het model is een combinatie van de 4H Artist en de 26H Ballroom.

Conn 24H

Het werd gefabriceerd van 1928 tot 1951 en was een periode de meest populaire trombone in het Conn assortiment. De 24H heeft als één van de eerste trombones een licht gewicht slide en een extra lange binnen slide die het doorbuigen in de lagere posities voorkomt. Echter het meest bijzondere aan dit model trombone is dat de beker meer dan gebruikelijk dicht bij het hoofd van de bespeler staat, als het ware in de vorm en in verhouding teruggezet. Hierdoor kan de trombonist de Plunger gemakkelijker als anders gebruiken.

Trumpet Straight Mute

Geïnspireerd door trompettisten als James ‘Bubber’ Miley die net als Oliver veelvuldig de Piccolo Straight Mute en de Plunger gebruikten, kwam Nanton op het idee om voor hetzelfde effect te krijgen een trompet demper in de trombonebeker te stoppen. Aangezien er geen Piccolo Trombone Mute bestond en ook heden ten dage niet, ging Nanton derhalve experimenteren met Trumpet Straight Mutes in de beker. Niet iedere Straight Mute paste in de beker en klonk hetzelfde. Nanton ontdekte de perfecte match m.b.t. deze twee aspecten. Het werd de Trumpet Straight Mute ‘Non Pareil’ van Magosy & Buscher (M&B).

Trumpet Straight Mute ‘Non Pareil’ van Magosy & Buscher (M&B)

Helaas is weinig bekend over de oorsprong van deze demper. Het was in ieder geval jarenlang dé Trumpet Straight Mute in Amerika. Sinds de jaren ‘50 is hij uit de roulatie en tegenwoordig zeer zeldzaam. De Magosy & Buscher is met afstand het beste om de sound van Nanton te benaderen. Er zijn wel alternatieven zoals het eveneens niet meer geproduceerde oude Straight model van resp. Harmon en Tom Crown. Daarentegen zijn de nieuwe replica Tom Crown Straight Trumpet Mute of de Trombone Pixie Mute van Humes & Berg wel gemakkelijk verkrijgbaar. Uit eigen ervaring en andere publicaties kan ik schrijven dat er ‘Geen Vergelijkbare’ demper is die het qua sound haalt bij de originele ‘Non Pareil’ Magosy & Buscher. De gewenste sound vereist dat de mute ver in de beker wordt geplaatst echter in een kleine hoek, zodat er lucht langs kan i.v.m. timbre en volume en tevens kan de bespeler de mute er snel en gemakkelijk indoen en/of uithalen. Dit vereist nogal wat passen en meten door te vijlen/snijden aan de kurk. De M&B mute is relatief goed waarneembaar tijdens de solo van Nanton in de C-Jam Blues uit 1941.

Videovoorbeeld: http://www.dailymotion.com/relevance/search/C%2Bjam%2Bblues/video/x19hg8_duke-ellington-1941c-jam-blues

Plunger

Als plunger gebruikte Nanton een universele Rubber Plunger.

Technique

Blaastechnieken

Joe Nanton gebruikte verschillende blaastechnieken, natuurlijk in het afzonderlijke gebruik maar juist het meest innoverende van zijn spel is dat de blaastechnieken met elkaar gecombineerd zijn. Enkele van zijn technieken om klank te maken en te beïnvloeden zijn: Lip slurs (bindingen zonder tongaanzet) en Multiphonics (met een toon meezingen en/of keelklanken e.d.). Maar het belangrijkste wat Nanton ontwikkelde is het aanzetten op het mondstuk met bepaalde Syllables ofwel lettergrepen. Gebruikelijk is om een toon te vormen met T, Ta, Tah of D, Da, Dah etc. Nanton bedacht en experimenteerde met andere lettergrepen zoals Wah en Yah. De moeilijkheid is om deze ‘zachte’ lettergrepen zodanig te spelen dat men ook een duidelijke articulatie kan horen. Het gebruik van Yah, Wah in Yah Yah of samenvoegingen zoals Yah Wah dit weer in combinatie met de Lip Slurs, Multiphonics of Mondvibrato technieken is een theoretisch tipje van de sluier omtrent Nanton's trademark. Natuurlijk is het belangrijkste om het muzikaal in te passen. Nanton speelt niet constant de ‘Yah Yah’, ook daar zit een geraffineerde afwisseling in. In feite maakt de ‘Yah Yah’ een onderdeel uit van het totale effectenrepertoire. Nanton laat in zijn trombonespel veel ruimte c.q. niet spelen, om dan op een bepaald muzikaal moment, harmonisch/melodisch of ritmisch, met een klankeffect te komen waaronder de ‘Yah Yah’. Des te groter is natuurlijk de muzikale werking van een dergelijk patroon.

Plungertechniek

Ook met de plunger heeft Nanton een variëteit aan articulatie-effecten van helemaal dicht tot geheel open en los van de beker in combinaties met knijpen in de plunger. Nanton speelt met de plunger ‘Pull Out’ d.w.z. met de toon mee waardoor het Yah Yah effect maximaal te verkregen wordt. Toch gebruikte Nanton het bewegen van de plunger ook met mate en natuurlijk functioneel. Er zijn legio opnames bekend waarin Nanton niet of nauwelijks de plunger bewoog en alles met blaastechnieken deed vergelijkbaar met Kid Ory met zijn Cone Mute in een videovoorgebeeld van de Original Jelly Roll Blues:

http://www.dailymotion.com/boberwig/video/x1113c_jelly-roll-blues-kid-orys-band

Daarnaast heeft Nanton niet altijd de M&B mute in de beker voor het Yah Yah effect. Met de M&B geeft het de Yah Yah uiteraard een meer karakteristieke sound, maar Nanton's blaastechniek was van dien aard dat hij de Yah Yah net zo fabuleus kon laten horen alleen met de plunger zoals na 4 minuten treffend te zien is in het videovoorgebeeld van ‘It Don't Mean A Thing’. <http://www.youtube.com/watch?v=jIEvuI040ac>

De eerste opvolgers van Nanton bij Ellington waren Tyree Glenn en Quentin ‘Butter’ Jackson.

Quintin Jackson met M&B Mute

Met name Jackson ontwikkelde Nanton's techniek verder vooral bij het plunger spelen. Jackson introduceerde en evolueerde de 'Inside Out.' techniek waarbij eerst de toon gespeeld wordt en vervolgens wordt de plunger naar de beker toegetrokken. Het vereist een andere handcoördinatie en in combinatie met vocalen e.d. levert het compleet andere geluiden op. Een prachtig voorbeeld van Jackson's 'Inside Out' techniek is te zien in de video: Straight No Chaser <http://www.youtube.com/watch?v=5gI85vQY4u0>

Nanton, Jackson en bijv. ook Vic Dickenson prefereerden een plunger met een gat in het midden. Het grote voordeel ten opzichte van een gesloten plunger is dat er bij een geheel afgesloten plungerpositie nog lucht en dus geluid uit het instrument komt. Men moest tenslotte wel boven een orkest uit komen qua volume. Daarbij kon men de klankkleur ook desgewenst veranderen door vingers over of in het gat te plaatsen. Ook het klemmen van een muntstuk in het gat werd gedaan om de grootte naar eigen inzicht snel te kunnen variëren.

Consequenties van de M&B mute

Weerstand

Doordat de M&B mute ver in de trombonebeker geplaatst dient te worden en er relatief weinig lucht ontsnapt, ontstaat er tijdens het aanblazen meer weerstand of tegendruk. De moeilijkheidsgraad van het spelen wordt enorm verhoogd, immers de bespeler moet niet alleen harder blazen maar ook de embouchure aanpassen met meer druk op het mondstuk. Daarbij is de M&B van zwaar aluminium zodat de tegendruk vele malen groter is dan een reguliere Trombone Straight Mute. Er gaat een verhaal, voor wat het waard is, dat Nanton zelfs een keer zo hard blies dat de stembuis er aan de achterkant van de trombone uit vloog en in het orkest belandde!

Toonzuiverheid

Door het inbrengen van de M&B mute wordt tevens de trombone lengte korter met als gevolg dat de basistoon met ongeveer een $\frac{1}{4}$ toon wordt verhoogd. Om dit probleem op te lossen zijn er twee methodes; de stembuis uittrekken, hierdoor wordt de trombone in zijn geheel langer en wordt het verkregen verschil opgeheven. Een betere methode, die Nanton en Jackson toepasten, is het verschil op de slide in posities aanpassen door de schuif per toon verder uit te trekken z.g. Flattened Positions. Dit is een meer complexe benadering dan de eerste methode en opnieuw een extra moeilijkheidsgraad tijdens het spelen omdat men dan de oorspronkelijke oriëntatie van de posities kwijt is. Eigenlijk worden alle posities een soort nieuwe 'Out Positions'. Toch gaf men met name om twee redenen de voorkeur aan deze methode omdat de demper er snel in gedaan en uit gehaald kan worden, zonder niet nog een handeling te hoeven verrichten aan de stembuis. De tweede reden is dat de klankkleur verandert met het spelen van Out Positions hetgeen men functioneel kon gebruiken in het muzikale spel.

Range

Last but not least is er door het inbrengen van de M&B mute nog een derde consequentie die opnieuw een moeilijkheid in het spelen met zich mee brengt. Het trombone bereik loopt normaal gesproken van E groot octaaf tot F 2 gestreept. De M&B mute klinkt alleen goed in het hoge register van de trombone, om precies te zijn van Eb 1 gestreept tot Db 2 gestreept. Zie afbeelding

Met andere woorden nog niet eens een octaaf en vooral lager dan Eb 1 gestreept is het volledig onbruikbaar. Ellington wist dit natuurlijk en orchestreerde hiermee rekening houdend partijen voor Nanton's specialisme. Een schitterend klinkend voorbeeld van een orkestratie waarin de rollen van de klarinet en trombone als het ware zijn omgedraaid is de opname van Dreamy Blues a.k.a. Mood Indigo uit oktober 1930. De trompettist Arthur Whetsol speelt de melodie, de klarinettist Barney Bigard speelt in het Chalumeau/lage register en Nanton speelt juist in het hoge register met de M&B mute. <http://www.redhotjazz.com/harlem.html> klik op Mood indigo

Wallace Jones, Barney Bigard and Joe Nanton

Tot slot

Nanton speelde natuurlijk niet constant met dempers. Dempers zijn effectmatig bedoeld zoals uitstekend te zien is in het videovoortbeeld Old Man Blues.

<http://www.youtube.com/watch?v=IMndVVNmPjU> Eerst hoort men een korte solo van Nanton, daarna zien we unieke beelden van Nanton en Juan Tizol met de Wah Wah demper, vervolgens eerst trompettist Freddie Jenkins en daarna de trompetsectie met de Derby Mutes, tot slot Nanton in een korte 'open horn' solo met een hoge intensiteit in zijn toon alsof hij de M&B mute er wel in heeft. Onder de bekende trombonisten waren dempers ook niet allemaal even geliefd. Vooral lyrische trombonisten met een fluwelen toon zoals Jack Teagarden, Tommy Dorsey gebruikte niet of nauwelijks dempers. Lawrence Brown vond vooral de M&B Mute niet prettig vanwege de tegendruk die de demper veroorzaakt.

Zoals eerder vermeldt zijn Quentin Jackson en Tyree Glenn de meest bekenden navolgers. Zij kwamen qua sound en interpretatie ook het meest dicht in de buurt van Nanton. Booty Wood, Al Grey en Wycliffe Gordon gebruiken de Pixie Mute in de beker wat niet alleen een andere klank geeft maar ook de Range is anders dan de M&B. Heden ten dage mag de Engelse trombonist Bob Hunt aangemerkt worden als dé Joe Nanton autoriteit. Hunt, bekend van de Chris Barber band, heeft Nanton uitvoerig bestudeerd. Hij heeft exact dezelfde equipment en kan door zijn jarenlange toewijding fijne kneepjes zoals de Yah Yah, als geen ander toepassen op zijn trombone.

Het spelen met welke demper dan ook, geeft de trombone nieuwe mogelijkheden en nieuwe onmogelijkheden. Meer dan alle andere trombone dempers brengt het gebruik van de M&B Mute vooral moeilijkheden met zich mee voor de trombonist. Je zou zelfs kunnen zeggen dat door de inbreng van de M&B Mute er een ander instrument ontstaat! Dit gegeven is wellicht de verklaring waardoor er in feite relatief zeer weinig navolgers van Nanton zijn.

Tegelijkertijd onderstreept het zijn enorme uniciteit. Joe Nanton's Yah Yah en al z'n andere geluidseffecten zijn voor de jazz van onschatbare waarde!